

НАЦІОНАЛЬНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

імені М.П.ДРАГОМАНОВА

МАКСИМЧУК Наталія Петрівна

УДК 159.9: 378

ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ СТАНОВЛЕННЯ
ЦІННІСНИХ ОРІЄНТАЦІЙ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ
У ПРОЦЕСІ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ

19.00.07 – педагогічна та вікова психологія

А в т о р е ф е р а т

дисертації на здобуття наукового ступеня

кандидата психологічних наук

Київ – 2000

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана у Національному педагогічному університеті імені М.П.Драгоманова, Міністерство освіти і науки України

Науковий керівник: кандидат психологічних наук, доцент

Долинська Любов Василівна,
Національний педагогічний університет
імені М.П.Драгоманова,
завідувач кафедри психології

Офіційні опоненти: доктор психологічних наук, професор,
дійсний член АПН України,

Бех Іван Дмитрович,
Інститут проблем виховання, АПН України,
директор інституту;

кандидат психологічних наук,

Сергєєнкова Оксана Павлівна,
Київський державний лінгвістичний
університет,
доцент кафедри психології

Провідна установа: Інститут психології імені Г.С.Костюка,
лабораторія психології особистості,
АПН України, м. Київ.

Захист відбудеться 21 грудня 2000 р. о 14.30 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради К 26.053.02 в Національному педагогічному університеті імені М.П.Драгоманова (01601, м.Київ, вул. Пирогова, 9).

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Національного педагогічного університету імені М.П.Драгоманова (01601, м.Київ, вул. Пирогова, 9).

Автореферат розісланий “ 20 “ листопада 2000 р.

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради

І.С.Булах

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність дослідження. Особливості формування духовності особистості на сучасному етапі полягають у тому, що цей процес відбувається в умовах соціально-економічної кризи суспільства, розширення соціальної самостійності та ініціативи молоді. Це зумовлює критичне осмислення досвіду попередніх поколінь, формує нові уявлення про своє професійне майбутнє та майбутнє суспільства, призводить до переоцінки як загальнолюдських, так і професійних цінностей, оскільки нова ситуація в суспільстві змінює і традиційне ставлення до багатьох професій. Особливо це стосується професії вчителя, престиж якої значно знизився. Така ситуація визначає актуальність вивчення проблеми становлення і особливостей формування життєвих та професійних цінностей сучасного вчителя, який безпосередньо впливає на світогляд нових поколінь громадян України.

Проблема цінностей завжди приваблювала дослідників і вивчалась у аксіологічному, філософському, соціологічному, педагогічному та психологічному напрямках. Аналіз робіт свідчить про відсутність єдиного підходу до проблеми цінностей. Однак, різні визначення, класифікації ціннісних орієнтацій та цінностей не суперечать, в цілому, одне одному, а взаємодоповнюють і дозволяють розглядати їх з різних позицій.

З психологічної точки зору ціннісні орієнтації є компонентом структури особистості, який відображає життєвий досвід, накопичений особистістю в індивідуальному розвитку та являє собою серцевину свідомості, з точки зору якої вирішується багато важливих життєвих питань. У ціннісних орієнтаціях проявляється стійке, соціально-зумовлене, вибіркоче ставлення людини до сукупності матеріальних і духовних суспільних благ та ідеалів.

Узагальнення результатів вивчення соціально-психологічних (В.В.Водзінська, А.Г.Здравомислов, О.І.Зотова, В.Н.Мясищев, В.О.Ядов та ін.) та психолого-педагогічних (В.Г.Алексеева, М.І.Алексеева, К.А.Альбуханова-Славська, І.Д.Бех, Л.І.Божович, М.Й.Боришевський, Т.В.Бутківська, І.В.Дубровіна, В.Т.Лісовський, С.Д.Максименко, В.А.Се-міченко, Р.П.Скульський, М.Х.Титма, Н.В.Чепелева та ін.) аспектів ціннісних орієнтацій з боку виховання у майбутніх вчителів пріоритетних цінностей, засвоєння та відбору ціннісних систем через педагогічну взаємодію у невідривному взаємозв'язку з проблемами професіоналізації особистості дозволяють розглядати їх як одне з основних новоутворень юнацького віку. Дослідниками приділялась достатня увага вивченню співвідношення ціннісних орієнтацій і реальної поведінки особистості; взаємозв'язку індивідуальної системи цінностей особистості з груповою самосвідомістю; формуванню ціннісних орієнтацій як одного з найважливіших показників самовизначення особистості; дослідженню динаміки ціннісних орієнтацій в залежності

від віку. Проте, поза увагою дослідників залишилась проблема становлення ціннісних орієнтацій вчителя, виявлення факторів впливу на цей процес та умов його оптимізації; недостатньо розглянуто особливості впливу процесу професіоналізації на формування системи ціннісних орієнтацій молоді; не повністю висвітлено питання про суть та ієрархічні структури ціннісних орієнтацій майбутнього вчителя на сучасному етапі розвитку суспільства.

Таким чином, соціальна значущість визначеної проблеми та її недостатнє вивчення й обумовили вибір теми дисертаційного дослідження: "Психологічні особливості становлення ціннісних орієнтацій майбутнього вчителя у процесі професійної підготовки".

Тема дисертації входить до тематичного плану наукових досліджень кафедри психології Національного педагогічного університету імені М.П.Драгоманова і затверджена радою з координації наукових досліджень у галузі педагогіки та психології АПН України (протокол № 4 від 27.04.1999 року).

Об'єкт дослідження – особистісно-професійне становлення майбутнього вчителя.

Предмет дослідження – психологічні особливості становлення системи ціннісних орієнтацій майбутнього вчителя у навчально-виховному процесі вищого навчального закладу.

Мета дослідження полягала у виявленні особливостей ціннісних орієнтацій, а також зв'язків їх змісту і спрямованості з психологічними характеристиками особистості майбутнього вчителя та пошуку шляхів розширення значущих життєво-професійних цінностей.

В основу нашого дослідження було покладено **припущення** про те, що ціннісні орієнтації майбутнього вчителя як регулятор активності і самоактивності індивіда тісно пов'язані з рівнем самоактуалізації особистості майбутнього педагога та формуються під впливом різноманітних соціально-психологічних факторів, зокрема, професійно-педагогічної спрямованості, статі, рівня матеріального забезпечення студентів, місця проживання, життєво-професійних цілей та можуть бути розширені шляхом переоцінки цінностей засобами активного соціально-психологічного навчання.

Відповідно до мети та гіпотези були поставлені такі **завдання** дослідження:

1. Обґрунтувати теоретичні і методичні підходи до вивчення проблеми становлення цінностей в юнацькому віці.

2. Виявити психологічні особливості та динаміку становлення ціннісних орієнтацій майбутнього вчителя в процесі професійної підготовки.

3. Дослідити зв'язок змісту ціннісних орієнтацій з рівнем самоактуалізації та професійно-педагогічною спрямованістю майбутнього вчителя.

4. Розробити систему розширення цінностей майбутнього вчителя, конкретні практичні рекомендації викладачам психологічних дисциплін щодо процесу становлення

професійно-важливих ціннісних орієнтацій студентів у процесі навчання у вищому педагогічному навчальному закладі.

Теоретико-методологічною основою дослідження виступають: Закон про освіту, Державна національна програма “Освіта” (Україна XXI ст.), психологічні принципи єдності свідомості, самосвідомості та діяльності (Г.С.Костюк, О.М.Леонтєв, С.Л.Рубінштейн та ін.) і системного підходу (Б.Г.Ананьєв, О.В.Скрипченко та ін.); дослідження проблеми цінностей та ціннісних орієнтацій (І.Д.Бех, М.Й.Боришевський, А.Г.Здравомислов, В.Н.Мясищев, В.О.Ядов та ін.) та особливостей становлення ціннісних орієнтацій в юнацькому віці (І.В.Дубровіна, В.Т.Лісовський, М.Х.Титма та ін.); дослідження особистісно-професійного становлення вчителя (С.Д.Максименко, Д.Ф.Ніколенко, В.А.Семиченко та ін.).

Для вирішення поставлених завдань та перевірки гіпотези була розроблена програма дослідження, реалізація якої передбачала застосування комплексу теоретичних та емпіричних методів: аналіз філософської та психолого-педагогічної літератури та практичних результатів дослідження з цієї проблеми, анкетування, бесіда, стандартизовані опитувальники, проєктивні методики, психолого-педагогічний експеримент (констатуючий та формуючий), активне соціально-психологічне навчання, методи математичної обробки даних.

База дослідження. Дослідно-експериментальна робота виконувалась на базі Кам'янець-Подільського державного педагогічного університету та Національного педагогічного університету імені М.П.Драгоманова. Дослідженням було охоплено 374 студенти. Дослідження здійснювалось впродовж 1997-2000 років.

Наукова новизна дослідження полягає: у виявленні змісту ціннісних орієнтацій сучасних студентів — майбутніх вчителів, динаміки ієрархічної структури ціннісних орієнтацій у процесі професійної підготовки, факторів впливу на зміст і структуру ціннісних орієнтацій (стать, рівень матеріального забезпечення, місце проживання, референтні групи, життєво-професійні цілі); у встановленні зв'язку між змістовними характеристиками ціннісних орієнтацій, рівнем самоактуалізації особистості майбутнього вчителя та його професійно-педагогічною спрямованістю; обґрунтуванні системи розширення ціннісних орієнтацій майбутнього вчителя на основі використання активних методів навчання.

Теоретичне значення роботи визначається тим, що проблему підготовки майбутнього вчителя доповнено розкриттям змісту поняття "ціннісні орієнтації майбутнього вчителя" як центрального компонента професійної спрямованості студента педвузу, який визначає успішність аксіологічної діяльності, формування світоглядної позиції та визначення особистісного смислу педагогічної діяльності; уявленнями про психологічні особливості становлення і чинники впливу на динаміку та ієрархічну структуру ціннісних орієнтацій майбутнього вчителя у процесі професійної підготовки.

Особистий внесок автора полягає у виявленні особливостей смисложиттєвих та професійних цінностей майбутнього вчителя, їх динаміки у процесі професійної підготовки, умов та засобів розширення у навчально-виховному процесі. В спільних публікаціях відображені основні ідеї та кількісні результати, отримані автором дослідження.

Практичне значення дослідження полягає в тому, що підібрані й модифіковані автором методики та розроблений і апробований спецсеминар “Ціннісні орієнтації вчителя” можуть бути використані в навчально-виховному процесі педагогічних закладів з метою діагностування та розширення змісту ціннісних орієнтацій майбутнього вчителя, формування уявлень про пріоритетні цінності обраної професії, особистісно-професійного становлення студентів.

Вірогідність та надійність результатів дослідження забезпечувалась методологічною обґрунтованістю вихідних положень; використанням комплексу взаємодоповнюючих методів, адекватних меті, об’єкту, предмету та завданням дослідження; репрезентативністю вибірки, а також належною обробкою кількісних і якісних даних експериментальної роботи. Обробка проводилась з використанням ЕОМ К6-2 (400 MHz) за допомогою електронних таблиць MS Excel 97.

Апробація та впровадження результатів дослідження здійснювалася шляхом звітних доповідей на кафедрах психології Національного педагогічного університету імені М.П.Драгоманова та Кам’янець-Подільського державного педагогічного університету; на Третій Харківських Міжнародних психологічних читаннях "Особистість і трансформаційні процеси у суспільстві. Психолого-педагогічні проблеми сучасної освіти" (м.Харків, 1999); на Другій Всеукраїнській конференції молодих науковців (м.Київ, 1999); на Третньому з’їзді Товариства психологів України "Творча спадщина Г.С.Костюка і сучасна психологія" (м. Київ, 2000); на науково-практичних конференціях: “Ціннісні орієнтації в громадянському становленні особистості” (м.Дрогобич, 1998), “Допрофесійна педагогічна підготовка учнівської молоді в контексті реалізації цільової комплексної програми “Вчитель” (м.Кривий Ріг, 1998), “Психологія самосвідомості: минуле, сучасний стан та перспективи дослідження” (до 100-річчя від дня народження П.П.Чамати) (м. Київ, 1998). Розроблені рекомендації по вивченню і формуванню ціннісних орієнтацій майбутніх вчителів використовуються в навчально-виховній роботі зі студентами в Кам’янець-Подільському державному педагогічному університеті (довідка № 383-52 від 26.06.2000) та Національному педагогічному університеті імені М.П.Драгоманова (довідка № 05-10/1192 від 06.11.2000).

Публікації. Основні теоретичні положення дисертації, результати дослідження, висновки відображені у 9 публікаціях автора, 6 з яких в фахових наукових виданнях.

Структура та обсяг дисертації. Дисертація складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел та 7 додатків. Основний зміст дисертації викладено на 191 сторінці

комп'ютерного набору. Список використаних джерел складається з 263 найменувань. У роботі вміщено 22 таблиці і 8 рисунків, загальним обсягом 20,5 сторінок.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У вступі обґрунтовано актуальність досліджуваної проблеми, визначено об'єкт, предмет і мету дослідження, сформульовано гіпотезу, завдання, розкрито методологічні та теоретичні засади, методи дослідження, висвітлено наукову новизну, теоретичну і практичну цінність роботи, розкрито форми її апробації та наведено відомості про структуру дисертації.

У першому розділі – “Методологічні та теоретичні основи проблеми цінностей” – висвітлюється стан вивчення досліджуваної проблеми у філософській та психолого-педагогічній літературі; аналізуються основні поняття – “цінність”, “ціннісні орієнтації”, “система цінностей”, “система ціннісних орієнтацій”; розглядаються підходи до класифікації ціннісних орієнтацій, критерії та види ціннісних орієнтацій; аналізується стан проблеми становлення ціннісних орієнтацій в юнацькому віці; розкривається роль ціннісних орієнтацій у системі особистісно-професійного становлення майбутніх вчителів.

Розглядається психологічний аспект ціннісних орієнтацій як структурного компонента спрямованості особистості, пов'язаного з дослідженням її внутрішнього світу, суспільної поведінки, спрямованої на засвоєння і відтворення цінностей життя і культури (І.Д.Бех, М.Й.Боришевський, В.В.Водзінська, О.М.Леонт'єв).

Висвітлюються основні підходи до розгляду проблеми цінностей у вітчизняній психології: з точки зору диспозиційної концепції (В.А. Ядов), з точки зору теорії “установки” (Д.М.Узнадзе), концептуальної позиції про “особистісний смисл” (О.М.Леонт'єв) та зарубіжній психології (Фр.Знанецький, М.Мід, К.Клакхон, Г.Олпорт, М. Рокіч, М.Смітт, П.Сорокін, У.Томас та інші).

Результати аналізу засвідчили про наявність різноманітних підходів до вивчення ціннісних орієнтацій та їх класифікацій. Виділяються цінності за об'єктом засвоєння, за метою засвоєння, за рівнем узагальненості, за способом вияву, за значенням у діяльності людини, за змістом діяльності, за належністю та ін., що свідчить про багатоплановість проблеми цінностей. Стосовно професії вчителя виділяють дві групи цінностей: до першої відносять ті цінності, недостатня вираженість яких істотно впливає на успішне виконання вчителем своїх професійних обов'язків, до другої – достатня вираженість яких бажана для вчителя (В.В. Пічурін).

Висвітлюються основні підходи до розгляду проблеми формування ціннісних орієнтацій в юнацькому віці: з точки зору усвідомлення життєвої перспективи (Л.І.Божович), особистісної репрезентації життєвого шляху (Н.Є.Бондар), життєвої позиції особистості (В.В.Пічурін), професійного самовизначення (В.В.Давидов, Д.Б.Ельконін), формування професійних переконань (В.В.Павленко).

Наводяться дослідження проблеми ціннісних орієнтацій у системі особистісно-професійного становлення майбутніх педагогів (І.А.Зязюн, В.Т.Лісовський, В.В.Пічурін, Н.С.Пряжников, В.А.Семиченко, Р.П.Скульський, В.А.Сластьонін, Н.І.Стрелянова, М.Х.Титма та ін.)

На основі узагальнення теоретичних даних уточнено основні поняття “цінність”, “ціннісні орієнтації”, “система цінностей”, “система ціннісних орієнтацій”, “ціннісні орієнтації майбутнього вчителя”.

Цінності розглядаються як форма відношень між суб’єктом та об’єктом, яка допускає свідоме відтворення суб’єктом ціннісних якостей об’єкта. При цьому враховується, що цінності мають здатність набувати значущості у суспільному житті й практиці людини.

Ціннісні орієнтації є засобом диференціації особистістю об’єктів довкілля за їх значущістю та визначають стійке ставлення суб’єкта до оточуючого світу, яке формується в процесі свідомого вибору ним життєвозначущих для нього об’єктів. Джерелом формування ціннісних орієнтацій виступає смисложиттєва активність особистості, що визначає рівень її домагань та орієнтацію в процесі діяльності на досягнення конкретних цілей.

Поняття "система цінностей" означає предметне втілення системи діяльності та суспільних відносин, які відбивають сутність життєдіяльності, конкретно-історичний образ життя конкретної соціальної спільноти.

Для позначення результату індивідуального відбиття особистістю систем цінностей, які склалися в суспільстві, використовується поняття "система ціннісних орієнтацій". Системи ціннісних орієнтацій більш варіативні, ніж системи цінностей.

Ціннісні орієнтації особистості майбутнього вчителя – це такі соціальні цінності, які виступають для педагога в якості стратегічних цілей його діяльності, посідають визначальний щабель у мотиваційно-регулятивній системі поведінки та професійної діяльності і впливають на зміст і спрямованість його потреб, мотивів і інтересів.

У другому розділі – “Дослідження особливостей становлення цінностей майбутнього вчителя у процесі професійної підготовки” висвітлено методичні засади дослідження та дано короткий огляд методів та конкретних методик дослідження, наведено дані вивчення змісту та динаміки ціннісних орієнтацій майбутнього вчителя протягом навчання у вузі, досліджено зв’язок ціннісних орієнтацій з рівнем самоактуалізації особистості студента та залежність змісту ціннісних орієнтацій від рівня професійно-педагогічної спрямованості майбутнього вчителя.

Виявлено, що для сучасних студентів характерний переважно низький рівень сформованості диференційованої структури ціннісних орієнтацій. Низький рівень диференціації цінностей властивий для першокурсників – 62,8% опитаних, для випускників – 50,2%. Виявлено групу респондентів, в яких диференційована структура ціннісних орієнтацій не сформувалась: 22,7% першокурсників і 16,5% випускників (див. табл. 1).

Рівні сформованості диференційованої структури ціннісних орієнтацій студентів першого та випускного курсів

Така картина свідчить про те, що більшість студентів – майбутніх вчителів відчувають труднощі у визначенні для себе конкретних цілей життя, виборі відповідних засобів для їх досягнення.

Змістове вивчення динаміки цінностей студентів в педвузі свідчить, перш за все, про те, що протягом навчання у вузі відбувається їх певна переоцінка, переосмислення та становлення, які зумовлені як особистісним, так і професійним зростанням.

Пріоритетними для майбутніх вчителів є загальнолюдські, професійні, матеріальні, статусні ціннісні орієнтації та орієнтації самовдосконалення. У першокурсників цінності мають переважно загальнолюдський ідеалізований характер та не завжди пов'язані з педагогічною професією безпосередньо.

Порівняльний аналіз основних життєвих та професійних цінностей сучасних студентів залежно від статі та місця проживання показав, що суттєвих відмінностей в життєвих цінностях не виявлено. Юнаки і дівчата, які проживають у сільській місцевості, менш, порівняно з міськими, орієнтуються на професійні цінності. Ми пояснюємо це тим, що міська молодь, яка поступає в педагогічний заклад, зробили цей вибір більш свідомо через педагогічні класи, підготовчі курси та ін. Тоді як старшокласники, що закінчують сільську школу, мають здебільшого загальну установку “виїхати з села” та “вступити на безкоштовне навчання”. Тому в сільських школах потрібно посилити роботу з профорієнтації та формування професійної спрямованості старшокласників, зокрема професійно-педагогічної.

Законстатована переважна орієнтація на професійно-предметні, дидактичні і академічні здібності та недооцінка комунікативно-перцептивних і недостатня готовність до особистісно-орієнтованого навчання, що є свідченням низької сформованості уявлень про пріоритетні ціннісні орієнтації педагогічної професії. На нашу думку, такі установки є результатом спрямованості навчально-виховного процесу у ВНПЗ на формування учителя-предметника та недооцінки ролі психолого-педагогічної підготовки.

Цей висновок підтверджується і тим, що серед професійних цінностей, які за частотою виборів студентів виявились незначущими, ми виділили: любов до дітей; покликання та любов до професії; повага учнів; відданість професії, бажання залишити після себе слід на землі; розуміння учнів; терпіння.

Виявлено зміст професійних ціннісних орієнтацій майбутніх вчителів через опосередковане відображення їх в ідеалі вчителя, який може знаходити своє втілення в суспільному ідеалі, конкретній людині чи бути збірним, уявлюваним на основі синтезу позитивних особистісних

якостей. Разом з тим, набір якостей ідеального вчителя за уявленнями студентів збіднено. Він представлений у більшості характеристик надто узагальнено, схематично, однобоко.

На зміст ціннісних орієнтацій впливає рівень професійно-педагогічної спрямованості кожного студента. У студентів з високим рівнем професійної спрямованості ціннісні орієнтації, що входять до ієрархії значущих цінностей, співпадають з загальнолюдськими, професійними, статусними та матеріальними ціннісними орієнтаціями. У студентів лише даної групи ми виявили такі професійні цінності як любов до дітей, вміння розуміти дитину, потребу у вихованні дітей. Наявність цих цінностей свідчить не тільки про професійно-педагогічну спрямованість особистості, а й виражає гуманістично-демократичну спрямованість особистості майбутнього вчителя, його духовність.

У студентів з середнім рівнем професійної спрямованості цінності, що складають ієрархію значущих цінностей, уже дещо змінюють ранги: загальнолюдські, професійні, матеріальні та статусні. Для студентів даної групи також наявні альтруїстичні ціннісні орієнтації ("бажання своєю роботою залишити слід на землі").

У студентів з низьким рівнем професійної спрямованості значущі цінності співпадають з загальнолюдськими, матеріальними та статусними ціннісними орієнтаціями. Високий ранговий показник (4 ранг) отримала така цінність, як "розваги (життя, повне задоволення, розваг, приємне проведення часу)". Наявність таких ціннісних орієнтацій як "впевненість в собі", "можливість бути самим собою, не кривити душею" нашою думкою, що студентам даної групи не вистачає самостійності, впевненості, а обрання професії вчителя не є бажаним та усвідомленим вибором. У студентів даної групи відсутні альтруїстичні ціннісні орієнтації та ціннісні орієнтації самовдосконалення.

Таким чином, важливою психологічною умовою становлення належних ціннісних орієнтацій майбутнього вчителя є сформованість високого рівня професійно-педагогічної спрямованості особистості майбутнього педагога.

Встановлено, що сформованість професійно-ціннісних орієнтацій майбутнього вчителя тісно пов'язана з загальним рівнем його самоактуалізації: чим вищий рівень самоактуалізації, тим більше студенти-педагоги приймають професійні та високі моральні і духовні цінності. Результати дослідження показали відмінності в рівнях самоактуалізації особистості студентів-вчителів першого і випускного курсів. На першому курсі зафіксовано лише низький, нижче середнього, середній та вище середнього рівні самоактуалізації. На 5 курсі зафіксовано всі рівні самоактуалізації особистості. Разом з тим, студентів з високим рівнем виявлено невеликий відсоток – 5,26%. Досліджувані з високим рівнем самоактуалізації надають перевагу таким духовним ціннісним орієнтаціям: як "чиста совість, чесне життя", "повага оточуючих", "свобода, незалежність". У респондентів даної групи наявні і ціннісні орієнтації самовдосконалення

("розширення своєї освіти, кругозору") та простежується орієнтація на загальнолюдські ціннісні орієнтації, що відповідає ідеалу самоактуалізованої особистості. У студентів з вище середнього та середнім рівнями самоактуалізації очолюють ієрархію загальнолюдські ціннісні орієнтації: здоров'я, щасливе сімейне життя, матеріально забезпечене життя, наявність вірних друзів. В цих групах високі ранги займають і професійні цінності ("цікава робота", "спілкування з дітьми", "успіх у кар'єрі") та альтруїстичні ціннісні орієнтації: "мирне становище в країні", "чесне життя"). Серед цінностей, що є пріоритетними для самоактуалізованих студентів, переважають духовні ціннісні орієнтації ("спілкування з людьми", "мистецтво", "повага оточуючих", "чиста совість", "віра").

У студентів з нище середнього та низьким рівнями самоактуалізації особистості переважають загальнолюдські (життєві, особистісні) ціннісні орієнтації. Водночас виявлена незначна динаміка самоактуалізації особистості майбутнього вчителя впродовж навчання в вузі є свідченням і недостатнього розширення та формування ціннісних орієнтацій в навчально-виховному процесі та призводить до висновку про необхідність організації цілеспрямованої роботи в цьому напрямку, що і стало предметом нашого пошуку на наступному етапі дослідження.

У третьому розділі – "Розширення системи ціннісних орієнтацій майбутнього вчителя у навчально-виховному процесі" – представлено теоретичне обґрунтування побудови формуючого експерименту, визначено завдання, шляхи та зміст роботи з розширення ціннісних орієнтацій майбутнього вчителя, аналізуються кількісні та якісні результати апробації запропонованої системи у навчально-виховному процесі.

Визначаючи шляхи розширення цінностей майбутнього вчителя, ми керувались такими міркуваннями та положеннями. У більшості студентів педвузу при виборі професії відсутнє усвідомлення того, наскільки ця професія відповідає їх життєвим цінностям. Результатом відсутності такого усвідомлення є, як показують наші результати, суперечливість системи ціннісних орієнтацій у переважній більшості студентів. Суперечлива система може перетворитись в несуперечливу шляхом перегляду пріоритетів та усвідомлення їх життєвої значущості і навпаки, несуперечлива може стати під впливом якихось нових цінностей суперечливою.

Вступ до навчального закладу змінює соціальний статус особистості, соціальні функції, ролі, види діяльності, посилює соціальний розвиток особистості, включення її в різні сфери суспільних відносин і майбутньої діяльності, що потребує мобілізації внутрішніх ресурсів, природних задатків індивіда та призводить до переоцінки багатьох цінностей. Водночас процес розвитку особистості та її ціннісно-професійне самовизначення залежить від рівня та ступеня соціальної активності, самоактивності і продуктивності самої особистості.

Обґрунтування і розробка змісту системи і засобів оволодіння педагогічними цінностями ґрунтувалися на теоретико-методичних положеннях концепції особистісно-зорієнтованого

виховання І.Д.Беха та концепції М.Й.Боришевського щодо цінностей як регулятора активності й самоактивності особистості.

Ціннісна система, укорінюючись в структурі самосвідомості, виступає як її необхідна установка – морально значуща і відповідально активна, є єдиною соціокультурною основою перетворення внутрішніх особливостей особистості у дійсність здійснюваних нею вчинків і духовно-моральної поведінки в цілому (І.Д.Бех). Самоактивність (активність) будь-якого рівня, навіть найелементарніша, спонукається певним чинником, який можна назвати цінністю, тобто тим, що має певну вартість для конкретного суб'єкта. Однією з провідних детермінант самоактивності особистості у виховному процесі є система ціннісних орієнтацій, що внутрішньо визначає напрям і зміст самоактивності, її мотивацію (М.Й.Боришевський). З цих положень випливає припущення, що процес оволодіння цінностями вчительської професії у навчально-виховному процесі є можливим за виявлення і створення таких психолого-педагогічних умов, за яких такі цінності набувають цілісного, значущого системного характеру і справляють регуляторний вплив на самостійність особистості майбутнього вчителя.

Основними завданнями формуючого експерименту були:

1) усвідомлення студентами власної системи ціннісних орієнтацій, її несуперечливості, виявлення вирішальних та похідних цінностей, встановлення пріоритетів;

2) усвідомлення студентами рівня співпадання ціннісних орієнтацій з їх життєвими цілями і планами;

3) аналіз визначальних шляхів формування у кожного студента власної системи цінностей: первинна соціалізація у сім'ї; соціально організована система виховання, освіти та культури, державно керована система ідеологічного впливу: вплив формальних та неформальних груп і т.д.;

4) аналіз власного досвіду апробування засвоєних ціннісних орієнтирів та їх відповідності своїй індивідуальній особистісно-професійній визначеності;

5) виявлення співіснування в мотиваційній системі майбутнього вчителя несумісних ціннісних систем – декларованої та реальної;

6) усвідомлення наявного конфлікту цінностей в сучасному суспільстві та у кожного зокрема і його зумовленість радикальними соціальними перетвореннями в Україні;

7) виявлення уявлень кожного про смисл життя як домінуючу спрямованість типу особистості на реалізацію певних життєвих цінностей;

8) змістовна визначеність смислу власного життя та ціннісних орієнтацій кожним студентом:
а) збіг суб'єктивно усвідомленого смислу та реального спрямування життя особистості; б) відповідність обраного індивідом смислу життя, вимог професії вчителя його можливостям та індивідуальності.

З метою реалізації поставлених завдань було розроблено спецсеминар “Ціннісні орієнтації вчителя”, який читався впродовж семестру (24 години) на історичному факультеті Кам’янець-Подільського державного педагогічного університету.

Теоретична частина спецсеминару була спрямована на оволодіння новими знаннями та смислами стосовно проблеми цінностей і ціннісних орієнтацій.

В основу практичних занять покладений системоутворюючий фактор самопізнання як провідного компоненту інтеграції психологічних знань у свідомість майбутнього вчителя, на основі якого відбувається перенесення смислів і значень на дії і вчинки, підвищення самоактивності та особистісне і професійне зростання, яке передбачає і розширення змісту педагогічних цінностей.

За формами проведення практична частина спецсеминару являла собою одну з модифікацій тренінгу, зберігаючи всі його ознаки та принципи. Система вправ, диспутів, проблемних ситуацій підбиралась з врахуванням їх поступового ускладнення, змінення “Я-образу”, оскільки з кожним заняттям виникало нове пізнавальне завдання, результатом якого на ранніх етапах була конкретизація уявлень про себе та свої ціннісні орієнтації, а на наступних – розширення території “Я”, переоцінка цінностей, отримання нових смислів.

На початковому етапі методом дискусії було виявлено пріоритетні цінності вчителя та пріоритетні цінності кожного студента, його ставлення до своєї системи ціннісних орієнтацій та мотиваційну спрямованість з точки зору того, чи прагне він щось в ній змінити.

Обговорювались проблемно-педагогічні ситуації, які ставили студентів перед морально-ціннісним вибором та дозволяли опосередковано виявити професійні ціннісні орієнтації майбутніх вчителів.

В ході рольових ігор у досліджуваних поступово відбувалось перетворення цінностей вчительської професії із явища "зовнішнього" в явище "внутрішнє", тобто вони ставали їхніми власними, особистісними. В ході наступних дискусій досліджувані, аналізуючи дії і поведінку вчителя та учня, усвідомлювали значущість тих ціннісних орієнтацій, опора на які дозволяла розв’язати педагогічну проблему.

Якісні результати формуючого експерименту в експериментальних групах показали, що за частотою вибору найбільш пріоритетними ціннісними орієнтаціями для вчительської професії виявились: любов до дітей; професіоналізм; взаєморозуміння, вміння спілкуватися; знання; покликання бути вчителем; чесність; доброта. Серед особистих ціннісних орієнтацій, що співпадають з цінностями майбутнього вчителя, студентами названо: любов до дітей, батьків; вміння спілкуватись, взаєморозуміння; знання, потяг до нового; професія вчителя; чесність, справедливість; доброта, чуйність; педагогічний такт; вихованість; авторитет; любов до Батьківщини, патріотизм; самовдосконалення.

Заключне діагностування студентів показало, що у 80% їхні цінності співпадають з цінностями вчительської професії, частково співпадають у 4%, не співпадають у 16%. Важливим є те, що серед особистих ціннісних орієнтацій частина студентів (16%) назвала такі цінності як: Україна як цінність; Батьківщина; відданість, що є суттєвим саме для вчителя як носія певних національно-патріотичних ідей, установок.

При вирішенні педагогічних ситуацій найголовнішими ціннісними орієнтаціями професії вчителя студенти виділяли взаєморозуміння (60%), взаємоповагу (60%), професіоналізм (36%), авторитет (16%), вміння володіти ситуацією (8%), справедливість (4%), педагогічний такт (4%), дотепність (4%).

Таким чином, акцент у ціннісних орієнтаціях вчителів змістився на ті, які вимагають знання психології, особливо вікової і педагогічної. Апробована система роботи дала значні зрушення в підвищенні значущості таких професійних ціннісних орієнтацій як бажання залишити своєю роботою слід на землі; любов до дітей; розуміння інших, любов до інших; реалізація та розвиток своїх здібностей; вміння розуміти дитину; цікава робота; володіння методикою викладання; пізнання; самостійність як незалежність у вчинках та судженнях; творчість.

Кількісні позитивні зміни показників ціннісних орієнтацій в структурі самоактуалізації майбутнього вчителя позитивно вплинули і на загальне особистісне зростання студентів (див. табл. 2).

Таблиця 2

Порівняльна характеристика рівня самоактуалізації особистості майбутнього вчителя та середнього індексу шкали ціннісних орієнтацій

Таким чином, якісні та кількісні результати формуючого експерименту переконливо засвідчили, що запропонована система роботи сприяла оволодінню новими знаннями, способами мислення і поведінки; формуванню уявлень про пріоритетні ціннісні орієнтації майбутнього вчителя; розширенню змісту вказаних цінностей. Це підтвердило наше припущення про те, що оволодіння цінностями професії вчителя у навчально-виховному процесі є можливим за виявлення і створення таких психолого-педагогічних умов, за яких цінності набувають значущого системного характеру і справляють регуляційний вплив на самостійність особистості. Такою умовою виступає, зокрема, активність кожного студента при розв'язанні професійно-значущих ситуацій.

Вирішення студентами ігрових та реальних проблемних педагогічних ситуацій створює можливість для включення педагогічних ціннісних орієнтацій у контекст їх суб'єктивно значущих ціннісних орієнтацій, сприяє виробленню позитивної мотивації на майбутню професійну діяльність і зростанню альтруїстичної спрямованості діяльності вчителя, появи потреби в оволодінні обраною професією, спрямованій на реалізацію і розвиток своїх здібностей.

Отримані дані підтвердили висунуту нами гіпотезу та дозволили висновки.

зробити такі

ВИСНОВКИ

У дисертації наведене теоретичне узагальнення і нове вирішення проблеми становлення ціннісних орієнтацій майбутнього вчителя у процесі професійної підготовки, що виявляється у розкритті сутності і специфіки цього процесу, змісту ціннісних орієнтацій сучасних студентів, динаміки їх ієрархічної структури, дослідженні факторів впливу на зміст і структуру ціннісних орієнтацій, встановленні їх зв'язку з рівнем самоактуалізації особистості майбутнього вчителя та його професійно-педагогічної спрямованості, обґрунтуванні, розробленні та апробації системи розширення ціннісних орієнтацій майбутнього вчителя на основі використання активних методів навчання.

1. Ціннісні орієнтації майбутнього вчителя виступають для педагога в якості стратегічних цілей його діяльності та посідають найвищий щабель у мотиваційно-регулятивній системі, оскільки виконують функцію стійкого регулятора поведінки та професійної діяльності, впливають на зміст і спрямованість потреб, мотивів, інтересів особистості.

2. Юнацький вік є сензитивним для утворення ціннісних орієнтацій в якості стійкої особистісної властивості, яка впливає на становлення світогляду учнів. Психологічною основою формування ціннісних орієнтацій в юнацькому віці є процес засвоєння цінностей життя і їх перетворення в змістовні елементи ціннісних уявлень. Професійне самовизначення юнака як ціннісно-життєвий вибір відбувається на основі загальної орієнтації в соціально-економічній ситуації в країні та прогнозування престижності обраної професії, усвідомлення її цінності та виділенні віддаленої професійної мети, її узгодженість з іншими важливими життєвими цілями.

У процесі професійного становлення в результаті взаємодії суб'єктів навчально-виховного процесу відбувається процес інтерналізації – внутрішнє засвоєння суспільно-професійних цінностей.

3. Специфіка професії вчителя вимагає розвиненості гуманістичної спрямованості системи ціннісних орієнтацій, що забезпечує успішну аксіологічну діяльність, формування світоглядних позицій та визначення особистісного смислу педагогічної діяльності, а тому метою навчально-виховного процесу в педагогічному навчальному закладі має бути формування професійно-значущих утворень особистісної структури і, перш за все, ціннісних орієнтацій.

Стрижнем системи професійно-ціннісних орієнтацій є ставлення майбутнього вчителя до своїх особистісно-професійних характеристик, логічним центром і основою яких є мотиваційно-потребова сфера особистості.

Ефективність формування ціннісних орієнтацій вчителя та всієї системи його підготовки залежить від того, наскільки зовнішні виховні впливи відповідають завданням та змісту його самовиховання.

4. Особливості системи ціннісних орієнтацій особистості кожного студента зумовлені впливом об'єктивних (стать, рівень матеріального забезпечення, місце проживання, друзі) і суб'єктивних (спрямованість на майбутнє, рівень самоактуалізації, рівень професійно-педагогічної спрямованості) чинників. У процесі оволодіння майбутньою спеціальністю більшої ваги набувають цінності, пов'язані з професійною діяльністю, активним діяльним життям та міжособовими стосунками з друзями та в сім'ї, що є свідченням тісного взаємозв'язку ціннісних орієнтацій та особистісної зрілості індивіда.

Однак, для більшості студентів характерний низький рівень сформованості диференційованої структури ціннісних орієнтацій, внаслідок чого студенти відчують труднощі у визначенні для себе конкретних цілей життя, виборі відповідних засобів для їх досягнення.

5. Індивідуальні особливості життєво-професійних цінностей майбутніх вчителів пов'язані зі статтю та місцем проживання досліджуваних.

Юнаки надають перевагу статусним цінностям, а дівчата – емоційно-насиченим. Для сільських студентів більшу значущість мають ціннісні орієнтації: пізнання, морально-психологічного клімату в групах спілкування; міські більше акцентують увагу на професійних цінностях, з чого випливає, що в сільських школах слід посилити роботу з профорієнтації та формування професійної спрямованості старшокласників.

6. Зміст професійних ціннісних орієнтацій майбутніх вчителів через опосередковане відображення їх в ідеалі вчителя може знаходити своє втілення в суспільному ідеалі, конкретній людині чи бути збірним, уявним, на основі синтезу позитивних особистісних якостей. Разом з тим, портрет ідеального вчителя за уявленнями студентів збіднено, він представлений у більшості студентів надто узагальнено, здебільшого на основі життєвого досвіду і без використання психолого-педагогічних знань.

Найбільш значущими педагогічними цінностями студенти вважають моральні, професійні, духовні, особистісно вдосконалюючі та матеріальні. Рівень їх прийняття прямо пов'язаний з професійно-педагогічною спрямованістю майбутнього вчителя.

7. Ціннісні орієнтації майбутнього вчителя є одним із показників самоактуалізації особистості. Чим вищий загальний рівень самоактуалізації особистості, тим більше вони приймають професійні, моральні і духовні цінності.

8. Процес розвитку особистості майбутнього вчителя та його ціннісно-професійне самовизначення залежать від рівня та ступеня соціальної активності, самоактивності і продуктивності самої особистості. Активність та самоактивність завжди спонукаються

цінностями, а цінності є регулятором самоактивності індивіда. Процес оволодіння цінностями вчительської професії у навчально-виховному процесі оптимізується при виявленні і створенні таких психолого-педагогічних умов, коли цінності набувають цілісного, значущого, системного характеру і регулюють самостійність особистості.

Ефективним засобом реалізації цих умов є активне групове навчання, яке забезпечує таку систему інтерперсональних зв'язків, коли дії і судження кожного студента попадають під контроль викладача, співучасників по розширенню ціннісних орієнтацій та внутрішнього ідеального спостерігача у вигляді самоспостереження, самоконтролю, самооцінки.

9. Система роботи з розширення та становлення цінностей майбутнього вчителя повинна ускладнюватись від самоусвідомлення та змінення “Я-образу” до розширення території “Я”, переоцінки цінностей та отримання нових смислів.

Ефективними формами роботи є дискусії, психогімнастичні вправи, аналіз і розв'язування життєвих і педагогічних ситуацій, рольові ігри, які сприяють виробленню позитивної мотивації на майбутню професійну діяльність, зростанню альтруїстичної спрямованості діяльності вчителя, розширенню пізнавального інтересу до оволодіння обраною професією, зміщенню акцентів з професійно-предметних цінностей на професійно-особистісні, перенесенню смислів і значень на дії і вчинки, підвищенню самоактивності, усвідомленню своїх життєвих та професійних орієнтирів і реальних засобів їх досягнення. В результаті значущі для студентів цілі й цінності інтегруються в цілісну систему професійного становлення.

Проведене дослідження не вичерпує всіх аспектів проблеми становлення ціннісних орієнтацій майбутнього вчителя. Зокрема, глибшого вивчення чекають питання зв'язку ціннісних орієнтацій з академічною успішністю студентів, його особистісною зрілістю, професійною ідентифікацією та ін. Пошук відповідей на них і є предметом нашої подальшої роботи над проблемою.

Основний зміст дисертації відображено в таких публікаціях:

1. Долинська Л.В., Максимчук Н.П. Динаміка життєвих та професійних цінностей майбутнього вчителя // Ціннісні орієнтації в громадянському становленні особистості. Зб. Всеукраїнської наук.-практ. конференції. – Дрогобич, 1998. – С.156-159. 50%. В роботі використано результати експериментального дослідження автора.

2. Максимчук Н.П. Ціннісні орієнтації та формування особистості майбутнього педагога // Психологія Зб. наук. праць. Вип. 1. – К.: НПУ імені М.П.Драгоманова, 1998. – С.33-37

3. Максимчук Н.П. Самопізнання як умова становлення ціннісних орієнтацій майбутнього педагога // Психологія самосвідомості: минуле, сучасний стан та перспективи дослідження. Зб. наук. конференції, присвяченої 100-річчю від дня народження П.П.Чамати. – К., 1998. – С.58-59

4. Максимчук Н.П. Особливості ціннісних орієнтацій майбутнього вчителя в процесі його професійної підготовки// Допрофесійна педагогічна підготовка учнівської молоді в контексті

реалізації цільової комплексної програми “Вчитель”. Зб. наук.-практ. конференції в 3-х частинах. – 2 частина. – Дніпропетровськ, 1998. – С.131-135

5. Максимчук Н.П. Особливості ціннісних орієнтацій майбутнього вчителя // Психологія. Зб. наук. праць. – Вип. 2(5). – К.: НПУ імені М.П.Драгоманова, 1999. – С.137-202

6. Максимчук Н.П. Формування ціннісних орієнтацій вчителя як основа його підготовки до розвивального навчання // Особистість і трансформаційні процеси у суспільстві. Психолого-педагогічні проблеми сучасної освіти / Вісник Харківського державного університету № 439. Серія Психологія, політологія. – Харків, 1999. – С.105-108

7. Максимчук Н.П. Зміст ціннісних орієнтацій в життєво-професійному самовизначенні майбутнього педагога // Психологія. Зб. наук. праць. – Вип. 4 (7). – К.: НПУ імені М.П.Драгоманова, 1999. – С.55-61

8. Максимчук Н.П. Змістовні характеристики ціннісних орієнтацій майбутніх педагогів // Творча спадщина Г.С.Костюка та сучасна психологія. До 100-річчя від дня народження академіка Г.С.Костюка. Матеріали III з'їзду Товариства психологів України. – К., 2000. – С.117

9. Долинська Л.В., Максимчук Н.П. Розширення системи ціннісних орієнтацій майбутнього вчителя активними методами навчання // Психологія. Зб. наук. Праць. – Вип. 3 (10). – К.: НПУ імені М.П.Драгоманова, 2000. – С.273-283. 50%. В роботі використано результати експериментального дослідження автора.

АНОТАЦІЯ

Максимчук Н.П. Психологічні особливості становлення ціннісних орієнтацій майбутнього вчителя у процесі професійної підготовки. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата психологічних наук за спеціальністю 19.00.07 – педагогічна та вікова психологія. – Національний педагогічний університет імені М.П. Драгоманова, Київ, 2000.

Дисертацію присвячено дослідженню особливостей становлення ціннісних орієнтацій майбутнього вчителя у процесі професійної підготовки.

Поглиблено та розширено зміст поняття “ціннісні орієнтації майбутнього вчителя” як центрального компоненту професійної спрямованості студента педвузу, який визначає успішність аксіологічної діяльності, формування світоглядної позиції та визначення особистісного смислу педагогічної діяльності.

Встановлено чинники, що впливають на динаміку ціннісних орієнтацій, ієрархічну структуру, шляхи та засоби їх розширення. Виявлено зв'язок змісту ціннісних орієнтацій з особистісними характеристиками студентів педвузу (рівень самоактуалізації особистості майбутнього вчителя та його професійно-педагогічна спрямованість).

Обґрунтована, розроблена та апробована система розширення цінностей майбутнього вчителя активними методами навчання, практичні рекомендації викладачам психологічних дисциплін щодо процесу становлення ціннісних орієнтацій майбутнього вчителя у процесі професійної підготовки у вищому навчальному педагогічному закладі.

Ключові слова: цінність, ціннісні орієнтації, система ціннісних орієнтацій, особистісно-професійне становлення, самоактуалізація, професійно-педагогічна спрямованість, життєво-професійні цілі.

АННОТАЦІЯ

Максимчук Н.П. Психологические особенности становления ценностных ориентаций будущего учителя в процессе профессиональной подготовки. – Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата психологических наук по специальности 19.00.07 – педагогическая и возрастная психология. – Национальный педагогический университет имени М.П.Драгоманова, Киев, 2000.

Диссертационная работа посвящена исследованию психологических особенностей становления ценностных ориентаций будущих учителей в процессе профессиональной подготовки. Ценностные ориентации личности будущего учителя рассматриваются как социальные ценности, которые выступают для педагога в качестве стратегических целей его деятельности и занимают определяющее место в мотивационно-регулятивной системе, поскольку выполняют функцию устойчивого определения поведения и профессиональной деятельности, влияют на содержание и направленность потребностей, мотивов, интересов личности.

На основе теоретического анализа психологических особенностей становления ценностных ориентаций уточнены основные понятия “ценность”, “ценностные ориентации”, “система ценностей”, “система ценностных ориентаций”, “ценностные ориентации будущего учителя”. Выявлено отсутствие исследований по проблеме становления ценностных ориентаций будущих учителей в процессе профессиональной подготовки.

В результате констатирующего исследования установлены объективные и субъективные факторы, влияющие на динамику системы ценностных ориентаций личности на протяжении обучения в высшем педагогическом учебном заведении. Так, выявлена связь содержания ценностных ориентаций с психологическими особенностями личности студента, в частности, их зависимость от уровня профессионально-педагогической направленности будущего учителя и самоактуализации его личности.

На основе осознания личностью дифференцированности своей системы ценностей выявлены уровни сформированности иерархической структуры ценностных ориентаций будущих учителей (высокий, низкий, отсутствующий) и содержание наиболее приоритетных ценностей, которыми выступили личностные,

материальные и профессиональные ценностные ориентации. Для студентов характерен преимущественно низкий уровень сформированности дифференцированной структуры ценностных ориентаций, вследствие чего они испытывают трудности при определении для себя конкретных жизненно-профессиональных целей жизни, выборе соответствующих средств их достижения.

Установлено, что большая часть студентов ориентируется на профессионально-предметные, дидактические и академические способности и недооценивает коммуникативно-перцептивные, недостаточно ориентируется на личностно-ориентированное обучение, что свидетельствует о недостаточной сформированности представлений о приоритетных ценностных ориентациях педагогической профессии.

С целью формирования представлений студентов о содержании приоритетных ценностных ориентаций педагогической профессии и их расширения разработана и апробирована система работы в виде спецкурса в учебно-воспитательном процессе.

На основе анализа педагогических ситуаций при помощи активных методов обучения осуществлялось перенесение смыслов и значений на действия и поступки, возрастание самоактивности, осознание своих жизненных и профессиональных ориентиров и реальных средств их достижения.

Результатом апробации спецкурса “Ценностные ориентации учителя” стало: осознание студентами собственной системы ценностей, уровня ее противоречивости и степени совпадения с требованиями педагогической профессии, собственного опыта испытания освоенных ценностных ориентиров, наличия конфликта ценностей, представлений о смысле жизни как доминирующей направленности личности на реализацию жизненно-профессиональных ценностей, повышение уровня самоактуализации личности, уровня сформированности дифференцированной структуры ценностных ориентаций.

На основе полученных выводов разработаны практические рекомендации для преподавателей психолого-педагогических дисциплин по диагностике и организации учебно-воспитательного процесса в высших педагогических учебных заведениях с целью переосмысления, расширения и становления ценностных ориентаций будущего учителя.

Ключевые слова: ценность, ценностные ориентации, система ценностных ориентаций, личностно-профессиональное становление, профессионально-педагогическая направленность, самоактуализация, жизненно-профессиональные цели.

ANNOTATION

Maksimchuk N.P. Psychological Peculiarities of Formation of Future Teacher Value Orientations in the Process of Vocational Education. – Manuscript.

Thesis to obtain the Scientific Degree of the Candidate of Psychological Sciences (Ph. D. in Psychology) in the speciality "19.00.07 – Pedagogical and Age Psychology". The National Pedagogical University after M.P.Dragomanov, Kyiv, 2000.

The thesis is devoted to investigating of the peculiarities of the formation of value orientations of future teachers in the process of vocational education.

It was deepened and widened the meaning of the concept "value orientations of a future teacher" as the central component of the professional direction of the students in the pedagogical institutes which defines the success of the axiological activity, the success in the formation of the world outlook and understanding of the personal sense of the pedagogical activity.

It was ascertained the factors that influence the dynamics of value orientations, their hierarchical structure, ways and methods of their broadening. It was revealed the connection between the subject – matter of the characteristics of value orientations and individual characteristics of the students of the pedagogical institutes (the level of the personal self – actualization of a future teacher and his pedagogical and professional single – mindedness).

It was established and approved the system of broadening of future teacher values by means of active methods of teaching. It was developed the practical recommendations for teachers of Psychological subjects concerning the process of the formation of a future teacher's value orientations during the period of vocational education in Higher Educational Pedagogical Establishments.

Key words: value, value orientations, system of value orientations, personal – professional formation, self – actualization, professional – pedagogical direction, vital – professional aims.